

SENSUL ANISTORIC AL CULTURII

ANDREEA APOSTU
(Elevă, Școala Centrală, București)

După ce am citit un articol în revista „Familia”, am rămas surprinsă de elogiul făcut sensului istoric: „Una dintre cele mai profunde descoperiri, poate chiar cea mai profundă descoperire a omenirii, a fost aceea a sensului istoric al lucrurilor. [...] Sensul istoric al unui lucru relevă continuitatea acelei realități permițând ideea de progres”¹. Așadar, sensul istoriei ar fi indus permanent acestei lumi „progresul” și „optimismul”. Nu pot să nu mă gândesc cât neadevăr se află în această afirmație.

„Cu toată creativitatea lor prodigioasă, dacă nu ar fi ajuns în contact cu Europa, în contact cu paradigma istoricității oricărei realități, India, China și tot Orientul ar fi patinat în lungul mileniilor, arătând eternității o neschimbată față”². Această neschimbată față, însă, rezidă în acea dorință de situare în permanență, în anistorie. Contactul cu Europa nu a condus decât la colonizare brutală, la agresarea acestor lumi perfect închise asupra lor însele, privite cu superioritate din perspectiva rolului civilizator al rasei albe.

Edificatoare în acest sens este opoziția dintre „cultură” și „civilizație”, subliniată de Oswald Spengler. Faptul că studiul acestuia, *Declinul Occidentului*, a apărut în 1919, așadar într-o perioadă în care lumea resimțea din plin consecințele scientismului, raționalismului și implicit pozitivismului istoric (războiul și implicațiile sale), nu a fost întâmplător. Înlocuirea de către Spengler a cronologiei cu morfologia în abordarea dezvoltării umane a condus la o nouă înțelegere și la o ierarhizare a acesteia dincolo de sensul istoric. *Declinul Occidentului* este, în fapt, cel al „civilizației”, inferioare „culturii” dominate de „fenomenul arhetipal”. Conducând la o relativizare a existentului, așadar la inexistența unei valori în sine fixe, absolute, raționalismul a produs totodată o profundă criză a conștiinței europene.

¹ Gavril Cornuțiu, *Noetic și original*, în „Familia”, nr. 1/2009, p. 98.

² *Ibidem*.

De altfel, nu este deloc greu de observat faptul că întotdeauna, în Europa, perioadele de optimism și de încredere absolută în progres, în destin istoric, au fost urmate de un acut sentiment al alienării, de o conștientizare a absenței miturilor exemplare: absența unei realități transcendente (nu atât în sensul unei realități „superioare”, cât al uneia aflate dincolo de lucruri, de simțuri), absența legăturilor și a comunicării insesizabile, intime, dintre substanța lumii și cea a omului. Mișcările de revoltă (romantismul), de frondă (avangarda, suprealismul), spre exemplu, nu au fost decât încercări de a restaura o mitologie, de a recupera într-un fel sau altul acea neliniște a ființei în fața absolutului, acea existență întru simbol a conștiinței primitive. Nostalgia începuturilor, a timpului zero al devenirii, provine din aceeași dorință de a umple o transcendență goală cu o nouă religie, de a o anima din interior³.

Sensul istoriei nu a condus decât la o devenire liniară, la o îndepărtare permanentă de originar, de ceea ce este spontan, sinceritate desăvârșită în fluxul conștiințelor individuale. După cum spunea Rousseau, *l'homme est bon par nature, c'est la société qui le corrompt* – societatea ca produs al devenirii istorice.

În continuarea observațiilor lui Mircea Eliade, am putea spune că „civilizația”, marcată de istorie, nu poate fi dominată decât de fragmentarism. Trăind în planul evenimential este imposibilă raportarea fragmentului la o totalitate, supratemporală și supracategorială. Interiorul, momentul, nu se mai conjugă cu un plan al exteriorului (al universalului, cosmicului) ce implică unitatea lumii. Extinzând această stare de fapt și asupra individului, eul acestuia dintr-un moment t1 nu mai este același cu cel din momentul t0 – nu mai poate fi decât sumă a devenirilor sale fragmentare, nicidecum egal cu el însuși. Omul cunoaște ruperea de sine (sinele ca „spațiu al devenirii în adânc a ființei”). Sentimentul alienării este astfel intrinsec evoluției (ori „decăderii”) istorice („căderii în timp”).

Este însă un sentiment necunoscut „primitivului”. Încercarea permanentă a acestuia de a „consacra” timpul, de a se situa în *illo tempore* al manifestării sacrului în lume, îl împiedică să cunoască înstrăinarea. El trăiește întotdeauna într-un „centru”, într-o ierarhie a semnificației, deoarece, comunicând cu o realitate aflată dincolo de lucruri – o realitate esențială –, „primitivul” deține încă acea puțință a deciptării „semnelor”⁴. Conștiința sa, plină de imagini și simboluri arhetipale, nu cunoaște opoziția și nici drama lăuntrică rezultată din impermeabilitatea lumii. Raportarea constantă la timpul mitic face inaplicabilă distincția sartriană, întrucât omul nu mai este o poartă de intrare a neantului în existent. Asemenea plantei, a pietrei, a copacului, omul nu părăsește ordinea acestei lumi, ci se situează ritmic „întru” ea, îi răspunde (nu spunea Lucian Blaga, printr-o recuperare a mitologiei, că „pământul îi răspundea”).

³ A se vedea în acest sens și C. G. Jung, *Opere complete. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, vol. 1, București, Trei, p. 17-18.

⁴ Vezi Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București, Humanitas, 1992, p. 361-362.

Mișcările culturale ale veacurilor al XIX-lea și al XX-lea sunt simptomele clare ale unei dereglări a ființei prin simțul istoric. Nu este nicidecum vorba despre sensul istoric ca „drum deschis spre infinitate și optimism”⁵. S-ar putea chiar afirma că, odată cu accelerarea acestei deveniri și „cutremurele” semnificative pe care le-a produs (cele două războaie mondiale), se constată apariția unei conștiințe a terorii istoriei. Căci în plan individual istoria nu se mai află, generic, undeva într-un spațiu îndepărtat, fără a afecta existențele personale, ci din contra, ființa își vede suprimate libertatea și timpul individual, sacrificate unui flux al evenimentelor cărui nu i se poate opune. Funcția represivă a divinității (a voinței divine, ori a destinului în lumea greacă) este înlocuită în epoca modernă de cea a istoriei.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea și continuând cu secolul al XX-lea, criza conștiinței istorice (coroborată cu criza conștiinței religioase, manifestată prin pierderea „centrului”) relevă dorința acută a reinstaurării unei mitologii, a resacralizării lumii. Se dorește înlăturarea terorii istoriei, proclamarea din nou a „morții” transcendenței represive. Ca un *Deus otiosus*, istoria pare a fi obosit, a-și fi consumat singură resursele de entuziasm și de optimism, nemaifruind decât un timp egal și inert. Omul modern, pentru prima dată, conștientizează superioritatea acelor culturi ce nu i-au arătat lumii decât o „neschimbata față”. Devenirea istorică specifică civilizației europene nu poate fi superioară devenirii ciclice indiene, fiindcă în concepția indiană timpul nu este văzut decât ca un vâl al *mayei*, al iluziei. Devenirea ciclică nu este menită decât a-l împinge pe om către ruperea acestui vâl, către ființarea în anistorie și în afara morții. Ca orice proces liniar, și cel istoric este unul ireversibil, iar ideea existenței unui progres nelimitat, continuu, ce a caracterizat veacul al XVIII-lea și o parte a celui de-al XIX-lea, păstrată astăzi, își dovedește lipsa de realism. Ea reflectă totodată dificultatea de a înțelege superioritatea devenirii nu „în linie” (și astfel în istoricitate și relativism) ci „întru limitația ce nu limitează” (și astfel în absolut).

LE SENS ANHISTORIQUE DE LA CULTURE

Résumé

L'article est une approche polémique concernant un problème théorique: la signification spirituelle de la conscience historique, c'est-à-dire la conscience du développement temporel. Face à l'opinion qui associe le sentiment du temps évolutif avec le progrès de l'humanité, on affirme la valeur du temps circulaire, spécifique aux cultures archaïques. Par le biais de certaines permanences mentales, celles-ci mettent l'homme à l'abri des crises identitaires engendrées par la perte du contact avec l'absolu immuable.

⁵ Gavril Cornuțiu, *op. cit.*, p. 98.

